

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

У статті аналізуються зміни та особистісні деформації, що виникають під впливом інтернет-адикції. Особлива увага приділяється дослідженню ціннісних орієнтацій сучасної молоді та впливу на неї інтернет-залежності.

Ключові слова: інтернет-залежність, адикція, молодь, особистісні деформації.

В статье анализируются изменения и личностные деформации, возникающие под влиянием интернет-аддикции. Особое внимание уделяется исследованию ценностных ориентаций современной молодежи и влиянию на нее интернет-зависимости.

Ключевые слова: интернет-зависимость, аддикция, молодежь, личностные деформации.

This article analyzes the changes and personal strain arising under the influence of Internet addiction. Particular attention is paid to the study of values of today's youth and the influence of Internet addiction.

Key words: Internet addiction, addiction, youth, personal strain.

Постановка проблеми. Інтернет-залежність вважається однією з основних проблем сучасного суспільства. Найбільше підпадають під її вплив підлітки та молодь, для яких мережа Інтернет є джерелом для самовизначення й самоствердження, а обізнаність у новітніх інтернет-технологіях – можливістю підкреслити власну значущість у колі однолітків. Сьогодні молода людина, якщо вона не має доступу до Інтернету, не відвідує соціальні мережі та не грає в комп'ютерні ігри, може бути виключена з молодіжної групи, оскільки саме така діяльність вважається у ній предметом обговорення. Зважаючи на це, перебування в мережі Інтернет та здійснення там певних видів діяльності часто стає в молодіжному середовищі критерієм оцінки особистості, спонукає молодих людей до захоплення інтернет-діяльністю та може призвести до виникнення адикції – патологічного потягу до чогось, що збільшує ризик розвитку психічних захворювань та пов'язане з особистими або соціальними проблемами.

Особливо помітний вплив інтернет-залежності на ціннісні орієнтації молоді, що зумовлено появою особистісних деформацій. При цьому на передній план виступає спрямованість на занурення у віртуальну реальність, тоді як стосунки з близькими людьми, орієнтація на професійний ріст, навчання

тощо стають для особистості другорядними, а з розвитком адикції – взагалі неважливими.

Зважаючи на викладене вище, **метою статті** є дослідження впливу інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Методологічну основу дослідження склали наукові праці щодо небезпеки зловживання інтернет-мережею (О. М. Арестова, К. В. Боярова, О. Є. Войскунський, А. Є. Жичкіна, М. С. Іванов, Н. В. Чудова, К. С. Янг); особливостей формування та прояву інтернет-залежності (А. Голдберг, Д. Грінфілд, Дж. Сулер, Р. Девіс, М. Орзак, А. Анциборов, В. Астаф'єв, В. Бурова, Л. Пережогін); наслідків інтернет-залежності для особистості (Т. Карабін, О. Петрунько, В. Посохова, А. Церковний) та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема впливу інтернет-залежності на особистість досліджувалася багатьма вченими. Так, на думку І.В. Соколової, основними причинами «зомбування» молоді впливом телебачення, ЗМІ та Інтернету є недосконалість сучасної молодіжної політики та недостатня зайнятість молоді [9].

М. І. Дрепа виокремлює такі основні психологічні характеристики інтернет-залежних студентів:

- в емоційно-вольовій сфері – високі показники тривожності, депресії, агресивності й ворожості та низькі – сили волі, стресостійкості, самооцінки і впевненості в собі;
- у комунікативній сфері – підвищений рівень самотності й конфліктності;
- у мотиваційній сфері – прагнення уникнути невдач [4].

Х. Турецькою було здійснено аналіз психологічних особливостей інтернет-залежних осіб. Результати засвідчили, що особи, схильні до такої залежності, відзначаються низьким рівнем чіткості «Я-концепції», менш чіткою, інтегрованою та стабільною системою особистісних уявлень. Вони часто не розуміють себе і те, що з ними відбувається, а внаслідок віртуальної активності відволікаються від проблем реального життя, відчують труднощі у спілкуванні та настороженість у взаєминах з оточуючими. Їм майже не притаманні такі якості, як самоповага, аутосимпатія та самоінтерес.

Дезадаптованість, невпевненість у собі, самотність та замкнутість, переживання конфлікту із самим собою в реальному житті примушують молоду людину шукати альтернативні сфери самореалізації, однією з яких може бути й інтернет-середовище, де вона почувається впевнено та комфортно, задовольняє потребу у самоповазі та підвищує власну самооцінку [10].

Надмірна захопленість Інтернетом призводить до поглиблення та загострення неадаптивних характеристик особистості, руйнування соціальних зв'язків, які існували в людини, погіршення самопочуття внаслідок фізичного та психічного виснаження, що виникає через небажання навіть на короткий час відірватися від комп'ютера.

Порівнюючи вплив інтернет-залежності на осіб різного віку, Х. Турецька виявила певні закономірності. Так, досліджуваним із групи ранньої дорослості притаманні нижчі показники рівня самоповаги порівняно із юнаками та

загальної самооцінки порівняно із представниками групи середньої дорослості. Показники чіткості Я-концепції у групі середньої дорослості вищі, ніж у юнаків, причому найнижчим рівнем чіткості Я-концепції характеризується група ранньої дорослості.

На всіх вікових етапах спостерігалася суттєва відмінність у показниках самоствавлення у несхильних та схильних до інтернет-залежності осіб, зокрема в останніх вони перебувають на стабільно низькому рівні. Найбільш виражені відмінності між групами виявлено на етапі ранньої дорослості. Зокрема, у групі схильних до інтернет-залежності простежується зниження, а в несхильних – підвищення практично за всіма показниками самоствавлення.

Таким чином, особливості самоствавлення користувачів Інтернету на етапі ранньої дорослості, коли відбувається перехід до самостійного життя, належать до важливих передумов схильності чи несхильності особистості до розвитку інтернет-залежності. У користувачів із високими показниками самосприйняття, самоствавлення, самоповаги та самоінтересу тенденції до інтернет-залежності відсутні, тоді як у користувачів із низькими показниками вони значні [10].

Отже, ще однією особливістю, що притаманна інтернет-залежним особам, є негативне самоствавлення, що характеризується недостатньою самоповагою, нездатністю сформувати адекватний образ «Я». Така особистість може вважати себе неповноцінною, гіршою за інших, вона переконана, що не заслуговує на повагу оточуючих. Це змушує її шукати підтримки в інтернет-середовищі, де спілкуватися набагато легше, адже є можливість зберегти анонімність.

В. Посохова, досліджуючи життєві перспективи інтернет-залежної молоді, дійшла висновку, що в схильних до інтернет-адикції молодих людей спостерігається фактичний брак тенденції до планування власного майбутнього. Через надмірну захопленість мережею особистість втрачає контроль над процесами, що відбуваються, виникає так зване розмивання кордонів віртуального і реального світів. Крім того, спостерігається тенденція до ігнорування таких сфер людського життя, як інтимно-особистісні стосунки та професійна спрямованість [6, с. 156].

Зважаючи на це, особистості, яка зорієнтована на діяльність в Інтернеті, важко вибудувати реальні цілі, адже в неї немає чіткого уявлення про власне майбутнє. Така людина не може уявити себе поза межами мережі, а спрямована лише на віртуальну реальність, встановлення рекордів у комп'ютерних іграх, розширення кола віртуальних друзів тощо, натомість реальне життя з його труднощами та проблемами відходить на задній план.

М. Алексєнко виокремив такі специфічні детермінанти, що сприяють формуванню інтернет-адикції серед молоді: ідентифікація; інтимність і приналежність; відособлення від батьків і родини; порятунок від фрустрації [1]. Зважаючи на це, можна стверджувати, що мережа Інтернет стає тією сферою, де молода людина відчуває себе комфортно та впевнено: тут вона – доросла, самостійна та значуща, може усамітнитися, обговорити свої інтереси та поділитися проблемами з однолітками, тобто задовольнити усі свої приховані бажання.

За даними О. Якушиної, молодих людей в Інтернеті приваблює можливість знаходити ту інформацію, яку вони хочуть отримати, а не ту, яку їм нав'язують ЗМІ. Ступінь довіри молодих людей до інформації, почерпнутої в мережі, набагато вищий, оскільки вона відзначається своєю різноманітністю. Крім того, молоді подобається розміщувати і робити доступною для інших власну інформацію, адже це не вимагає ніяких капіталовкладень [11].

Отже, перебуваючи в мережі, молода людина отримує необмежений доступ до будь-якої інформації, може задовольнити свої інтереси та почерпнути нові знання. При цьому вона більше довіряє тій інформації, яку отримала в Інтернеті, ніж тій, яку почерпнула під час спілкування з оточуючими. Однак це може викликати дисгармонізацію особистості, оскільки в мережі часто зустрічаються повідомлення, здатні викликати страх чи тривогу.

На думку О. Є. Войскунського, причина виникнення інтернет-залежності в молоді полягає в наступному: прагнення індивіда домінувати в особистих відносинах, суспільному житті та організаційній ієрархії постійно наштовхується на невдачі, а це, у свою чергу, спонукає деяких молодих людей із високорозвиненими інтелектуальними здібностями і недостатньо розвиненим соціальним інтелектом зробити цілком раціональний, на їх погляд, вибір сфери самореалізації, якою є мережа Інтернет [3], де особистість може самоствердитися, реалізувати свої приховані бажання та фрустральні потреби.

Для молодої людини інтимне спілкування та спілкування з однолітками є найважливішими чинниками розвитку. Якщо ж вона не може задовольнити їх у реальному житті, то це їй легко вдається в соціальних мережах, адже тут не лише можна знайти співрозмовника, а й презентувати свій віртуальний образ. Проте згадані віртуальні контакти є поверхневими, а образ, який презентується особистістю в мережі, часто далекий від реальності, адже людина демонструє не справжні свої якості, а ті, які б хотіла мати, чи ті, які вважає соціально бажаними. Наприклад, молода людина, якій притаманні тривожність та низька самооцінка, у віртуальному світі може демонструвати розкутість та впевненість у собі.

Таким чином, Інтернет із його віртуальним світом приваблює людину, адже тут вона почувається реалізованою, популярною та привабливою.

Із метою визначення особистісних якостей інтернет-залежних осіб підліткового віку доречними будуть дані, отримані Т. М. Вакуліч. Зокрема науковець виокремила такі основні типи поведінки підлітків у мережі Інтернет:

- обсессивно-пошуковий (безпредметний пошук нової інформації, пошук без прагнення отримати результат);
- компенсаторний (компенсація потреби у спілкуванні);
- емоційно-залежний (перебування в мережі Інтернет з метою підтримки бажаного рівня психічної активності та регулювання емоційного стану);
- комунікативний (урізноманітнення спілкування як необхідна умова прискорення реальної комунікації);
- кіберсексуальний (пошуком в Інтернеті інформації, що стосується питань сексу).

Високий рівень інтернет-залежності у підлітковому віці корелює з такими індивідуально-психологічними особливостями, як: занижена самооцінка; суб'єктивне відчуття самотності; наявність симптомокомплексу алекситимії, депресивного стану; схильність до зловживання психоактивними речовинами; зниження організаторських та комунікативних здібностей; вираженість акцентуацій характеру (переважно – гіпертимна, шизоїдна, нестійка), а також поява соціальної дезадаптації.

Мікросоціальні чинники високого рівня інтернет-залежності пов'язані з порушеннями міжособистісної взаємодії з батьками, вчителями, однолітками. Стимулами, що провокують занурення підлітків у світ віртуальних подій, є: неможливість задоволення основних потреб молодого людини у визнанні, повазі, любові з боку близьких людей; заборона бажаного, перешкоди на шляху досягнення мети; образи, обман; невміння або небажання відповідати за свої слова, дії, вчинки у реальному житті [2]. Тобто, спільними рисами адиктив підліткового віку та молодих людей, які страждають від інтернет-залежності, є емоційна нестабільність, невпевненість у собі та невміння налагоджувати соціальні контакти. Крім того, молоді люди, яким властива інтернет-залежність, нездатні до професійного самовизначення, побудови життєвої перспективи, образу бажаного майбутнього в реальному житті.

О. В. Мар'їна наголошує, що частина сучасної молоді замість того, щоб активно включитися в соціальні інститути, створювати сім'ї та орієнтуватися на творчу діяльність, регулярно занурюється у «віртуальну реальність».

Формування інтернет-залежності часто супроводжується явищем *депривації*, під якою розуміють процес незадоволення індивідом основних життєвих потреб, обмеження, позбавлення людини чогось упродовж тривалого часу. Тобто, в людей, які довго перебувають у віртуальному світі, розвивається психосоціальна депривація, що може призвести не лише до нападів панічного страху та загальної депресії, а й до суїцидальних спроб. Інтернет-залежність є підставою для деструктивного розвитку особистості, що виражається у віддаленні людини від близьких, втраті інтересу до живого спілкування та реальності. При цьому особливо небезпечною є комп'ютерна ігрова залежність [5], що зазвичай виникає в підлітковому віці. Так, особливо популярними сьогодні є онлайн-ігри, що відбуваються в реальному часі та передбачають участь декількох гравців одночасно. Досягаючи успіхів у такій грі, особистість підвищує власну самооцінку, відчуває свою значущість. Така залежність переважно виникає в осіб, які не можуть підвищити цю самооцінку в реальному житті, відчуваючи свою неповноцінність.

Д. О. Ростових характеризує студентське середовище як досить агресивне і конкурентне. Саме в ньому проходить основний етап соціалізації і професійного становлення особистості молодого людини. До речі, елементом означеного процесу є кіберсоціалізація. Оскільки ІКТ-технології сьогодні є провідними засобами навчання, а інформаційні ресурси, представлені в інтернет-просторі, досить часто використовуються в освітніх цілях, молодь автоматично потрапляє в групу підвищеного ризику. Зважаючи на це, в сучасному суспільстві склалася ситуація, коли студентство стає однією з

найбільш незахищених від інтернет-залежності соціальних груп, оскільки умови навчання та соціалізації у ВНЗ проходять на тлі обов'язкового використання мережі Інтернет як інструменту навчальної діяльності. Ряд об'єктивних (відсутність у вищій чітко вибудованих індивідуальних освітніх траєкторій, слабка професійна соціалізація в навчальному процесі, відсутність подальшого кар'єрного зростання тощо) та суб'єктивних (знайомство з кіберпростором до вступу у ВНЗ) факторів призводять до формування у молодих людей адиктивної поведінки у віртуальному просторі.

Виокремлюють дві групи факторів (чинників), від яких залежить виникнення адиктивних процесів, – зовнішні та внутрішні. До зовнішніх чинників відносять: інформаційну та методичну діяльність ВНЗ щодо регламенту використання мережі Інтернет у навчальному процесі; правові норми, що регулюють інформаційний простір; інформаційну культуру та ІКТ-компетентність педагогів; відсутність контролю за діяльністю студентів у мережі тощо. До внутрішніх – достатньо юний вік студентів; значну схильність до маргінальної поведінки й адикцій у цілому; несистемний і не завжди позитивний досвід перебування в кіберпросторі; відсутність цінностей і установок щодо ролі Інтернету в житті особистості; суперечливий характер процесу кіберсоціалізації [8].

Отже, кіберсоціалізація може перетворитися на додаткову сферу соціалізації особистості, сприяючи її пристосуванню до життя в соціумі, або навпаки – стати альтернативною сферою прояву соціальної активності, коли особистість обирає перебування в мережі, шкодячи при цьому відносинам у реальному житті. У цьому випадку Інтернет сприймається особистістю як безпечне середовище, в якому вона почувається вільно і невимушено, реалізує свої бажання, тоді як реальний світ – як середовище вороже.

Дані, отримані О. А. Поповою, підтверджують: чим вищий у студентів ступінь інтернет-залежності, тим вищими є емоційна нестабільність, моральна ненормативність, тривожність, імпульсивність, підозрілість, соціальна тривога і непристосованість, недовіра до оточуючих, втрата надії, порушення в комунікативній сфері, соціальна неповноцінність, а також суїцидальний ризик. Крім того, молоді люди із інтернет-залежністю мають значні проблеми в комунікативній сфері: вони «закриті» і відсторонені від інших, конфліктні, живуть лише власними переживаннями, схильні до суперечок, агресії та девіантної поведінки, у них завищена самооцінка і повна відсутність критичності. Крім того, вони страждають від відсутності підтримки оточуючих і нестачі людського спілкування, що, у свою чергу, викликає у них почуття безпорадності та безвиході [7]. Такій людині зазвичай важко адаптуватися в соціальній групі, членом якої вона є, самореалізуватися, проявити індивідуальність.

Висновок. Інтернет-залежність – актуальна проблема сучасності, що впливає на особистість молодої людини, яка є чутливою до впливу адикції. Інтернет-залежність негативно діє на всі сфери життя людини, призводячи до появи особистісних деформацій та дизгармонізації особистості. Адикція руйнує стосунки людини із соціумом, спричиняє її повне заглиблення у віртуальну

реальність, а як наслідок – змінюються риси характеру людини, емоційно-вольова сфера, втрачається здатність до самоконтролю, з'являється емоційна нестабільність, дратівливість, неадекватна поведінка тощо.

Із метою попередження чи подолання інтернет-адикції необхідна ефективна система заходів, що сприятиме гармонізації особистості, розширенню її здатності до встановлення конструктивних стосунків з оточуючими.

Перспективами подальших досліджень є здійснення більш глибокого аналізу впливу інтернет-залежності на молоду людину, розробка системи засобів профілактики інтернет-адикції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеенко Н. Н. Психоаналитические аспекты поведения человека в киберпространстве [Электронный ресурс] / Н. Н. Алексеенко. – Режим доступа : <http://banderus2.narod.ru/98517.html>.

2. Вакуліч Т. М. Психологічні чинники запобігання інтернет-залежності підлітків : дис. ...канд. псих. наук / Т. М. Вакуліч. – 2006.

3. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы зависимости от Интернета [Электронный ресурс] / А. Е. Войскунский. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/addict.htm>.

4. Дрепа М. И. Психологическая профилактика интернет-зависимости у студентов : дис. ...канд. псих. наук / М. И. Дрепа. – Ставрополь, 2010. – 277 с.

5. Марьина О. В. Профилактика интернет-зависимости молодежи – путь преодоления виртуальных девиаций / О. В. Марьина // Педагогика: традиции и инновации : материалы Междунар. заоч. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2011 г.). – Челябинск, 2011. – Т. 1. – С. 17-20.

6. Посохова В. Особливості життєвого планування інтернет-залежної молоді / В. Посохова // Психологічні перспективи. – 2004. – Вип. 6. – С. 150-157.

7. Попова О. А. Личностные особенности студентов с разным уровнем интернет-зависимости / О. А. Попова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://research-journal.org/featured/psychology/lichnostnye-osobennosti-studentov-s-raznym-urovнем-internet-zavisimosti/>.

8. Ростовых Д. А. Интернет-зависимость у современных студентов как социально-педагогическая проблема [Электронный ресурс] / Д. А. Ростовых, А.В. Кабанова. – Режим доступа : <http://vapleshakov.livejournal.com/7056.html>.

9. Соколова И. В. Социальная информатика / И. В. Соколова. – М. : РГСУ, 2008.

10. Турецька Х. Вікові особливості самоставлення осіб, схильних до інтернет - залежності [Електронний ресурс] / Х. Турецька. – Режим доступу : <http://www.social-science.com.ua/>.

11. Якушина Е. В. Подростки в Интернете: специфика информационного воздействия / Е. В. Якушина // Педагогика. – 2001. – № 4. – С. 55-62.

Дата надходження до редакції: 02.04.2013 р.